

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU

Odeljenje za ljudska prava i zajednice

Reagovanje opština na raseljenost i povratak na
Kosovo

Novembar 2010

SADRŽAJ

REZIME IZVEŠTAJA	1
1. UVOD	2
2. POLITIKA I INSTITUCIONALNI OKVIR.....	3
3. REAGOVANJE OPŠTINA NA RASELJENOST I POVRATAK....	5
3.1 Opštinske strategije za raseljena lica i povratnike	5
3.2 Opštinska pomoć raseljenim licima i povratnicima.....	10
4. IZAZOVI SA KOJIMA SE SUOČAVAJU OPŠTINE U ODGOVORU NA POTREBE RASELJENIH LICA I POVRATNIKA	18
5. ZAKLJUČCI	21
6. PREPORUKE	22
ANEKS I: Izrada i usvajanje opštinskih strategija za povratak	24

REZIME IZVEŠTAJA

Ovaj izveštaj razmatra napredak kosovskih opština u pripremi i efikasnom sprovođenju strategija, politika i programa za raseljena lica i povratnike u skladu sa normativnim i političkim okvirom za povratak i zaštitu i unapređenje prava zajednica. On takođe identifikuje i analizira ključne izazove koji trenutno sprečavaju opštinske institucije da pruže efikasniju zaštitu i pomoć raseljenim licima i povratnicima.¹ Izveštaj obuhvata period od januara 2009. do juna 2010. Predstavljene nalazi su zasnovani na redovnom praćenju, od strane Misije Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju na Kosovu (OEBS), aktivnosti u oblasti promovisanja i zaštite prava zajednica i učešća nevećinskih zajednica u javnom životu.²

U izveštaju se zaključuje da su opštine ostvarile ograničen i neujednačen napredak u ispunjavanju svojih obaveza, iako se od njih zahteva da pripreme i primene godišnje politike i strategije koje će im omogućiti da preuzmu odgovornost za aktivnosti povratka i reintegracije. Nešto više od polovine opština na Kosovu pripremi je i usvojilo opštinsku strategiju za povratak u 2009. U prvih šest meseci 2010, samo devet opština je usvojilo strategije za rad na povratku i reintegraciji. Usvojene opštinske strategije za povratak često se sprovode samo delimično. Neke opštine su uložile značajne napore da podrže povratak i trajna rešenja za raseljena lica. Uspešne projekte za povratak i reintegraciju u opštine uglavnom vode i finansiraju Ministarstvo za zajednice i povratak i međunarodne organizacije, iako opštine imaju važnu ulogu u uspešnoj realizaciji projekata tako što pružaju podršku i dopunjuju aktivnosti u svojoj zoni odgovornosti.

OEBS je uočio veliki broj izazova u pripremi i efikasnom sprovođenju politika, strategija i programa za raseljena lica i povratnike na lokalnom nivou. Među njima su slaba politička posvećenost relevantnih zvaničnika povratku, nedovoljna dodela finansijskih sredstava, nepostojanje koordinacije i saradnje između institucija na centralnom i lokalnom nivou i nedostatak kapaciteta za kreiranje politike i planiranje i sprovođenje projekata na nivou opštine. Za ona lica koja razmišljaju o povratku ili lokalnoj integraciji važne su i druge prepreke, kao što su ograničen pristup imovini, nedostatak ekonomskih mogućnosti i teškoće u pristupu zdravstvenim uslugama, socijalnoj pomoći i mogućnostima obrazovanja, te ih opština kao takve mora efikasno rešavati u saradnji sa relevantnim akterima na centralnom i lokalnom nivou.

Ovaj izveštaj potvrđuje ključnu ulogu opština u stvaranju uslova za povratak i stabilnost zajednice na lokalnom nivou, te preporučuje opštinama, centralnim institucijama i međunarodnoj zajednici da podstiču stvaranje takvih uslova. Postoji potreba za delotvornim učešćem, koordinacijom i razmenom informacija između relevantnih aktera na centralnom i lokalnom nivou u svim fazama planiranja i sprovođenja opštinskih politika, strategija i projekata za raseljena lica i povratnike; jačanjem institucionalnih mehanizama i kapaciteta za rešavanje potreba raseljenih

¹ Ovaj izveštaj je koncentrisan na dobrovoljni povratak i reintegraciju i ne procenjuje izazove nastale zbog rastućeg broja lica prinudno vraćenih na Kosovo iz trećih (uglavnom zapadnoevropskih) zemalja. Međutim, na reintegraciju prinudno vraćenih lica utiču i izazovi sa kojima se suočavaju opštine prilikom ispunjavanja potreba dobrovoljnih povratnika.

² Za potrebe ovog izveštaja, nevećinske zajednice su sve one zajednice koje brojačno čine manjinu na nivou određene opštine na Kosovu.

lica/ povratnika; i izdvajanjem dovoljno finansijskih sredstava za realizaciju strategija i programa za podršku povratku ili druga trajna rešenja za raseljena lica/povratnike.

1. UVOD

Više od deset godina, koliko je prošlo od sukoba na Kosovu, nepostojanje održivog rešenja za veliki deo od oko 220.000 izbeglica i raseljenih lica³ sa Kosova predstavlja glavni izazov za sve zainteresovane za povratak.⁴ Prema statističkim podacima Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), od 2000. se dobrovoljno vratilo samo oko 21.000 pripadnika nevećinskih zajednica koji su bili interno i eksterno raseljeni u regionu.⁵ Godine 2008. zabeležen je značajan pad dobrovoljnog povratka, ali je u međuvremenu, tokom 2009. i prvih meseci 2010, došlo do porasta broja raseljenih lica koja su se vratila.⁶ Međutim, i pored jakih javnih izjava kosovskih institucija da će podržati povratak i obnovljenih napora da se identifikuju i registruju raseljena lica zainteresovana za povratak na Kosovo, održiv povratak i reintegracija nevećinskih zajednica, posebno kosovskih Srba, Roma, Aškalija i Egipćana, i dalje su problematični. Neke od glavnih prepreka održivom povratku i reintegraciji su: nedostatak društveno-ekonomskih i mogućnosti zapošljavanja, ograničen pristup javnim službama, nerešena pitanja stambenih i imovinskih prava i, u izvesnoj meri, zabrinutost za bezbednost i ograničena sloboda kretanja.

Kosovske centralne i lokalne institucije su sve više odgovorne za rukovođenje procesom povratka i reintegracije izbeglica i raseljenih lica i obezbeđivanje njihove zaštite i pomoći. Od 2006, na lokalne institucije su postepeno prenošene mnoge funkcije koje su ranije vršila međunarodna tela, uključujući i kreiranje politike, postavljanje standarda, koordinaciju i realizaciju projekata pomoći.⁷ Vlada Kosova, u

³ Uglavnom kosovski Srbi i pripadnici drugih nealbanskih zajednica.

⁴ Prema procenama UNHCR-a, oko 205.000 lica poreklom sa Kosova raseljeno je u Srbiji, dok je oko 11.000 i dalje raseljeno u Crnoj Gori, a 1.500 u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji (UNHCR-ova Procena izbeglica i raseljenih lica koji još traže rešenja u jugoistočnoj Evropi – od 30. septembra 2010). Pored toga, procenjuje se da je na Kosovu raseljeno 19.000 lica (Kancelarija šefa Misije UNHCR-a u Prishtinë/Prištini, Statistički pregled – poslednji podaci uneti na kraju oktobra 2010).

⁵ Kancelarija šefa misije UNHCR-a u Prishtinë/Prištini, Statistički pregled – poslednji podaci uneti na kraju juna 2010.

⁶ Godine 2009. vratilo se 1.153 pripadnika nevećinskih zajednica (uključujući i 439 kosovskih Srba, 214 kosovskih Roma, 281 kosovskog Aškaliju i Egipćanina, 43 Bošnjaka, 90 Goranaca i 86 Albanaca u manjinskom položaju na opštinskom nivou), u poređenju sa 679 u 2008. i 1.816 u 2007. Procenjuje se da se 1.757 raseljenih lica dobrovoljno vratilo u svoje domove u periodu od januara do oktobra 2010 (Kancelarija šefa misije UNHCR-a u Prishtinë/Prištini, Statistički pregled – poslednji podaci uneti na kraju oktobra 2010).

⁷ Od svog osnivanja 1999, UNMIK sprovodi mandat, vezan za pitanja povratka, kako bi osigurao bezbedan i neometan povratak svih izbeglica i raseljenih lica u njihove domove na Kosovu, kako je navedeno u Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (1999). U okviru prenosa nadležnosti sa UNMIK-a na kosovske institucije, administrativne odgovornosti i nadležnosti koje se odnose na povratak postepeno se predaju kosovskim centralnim i lokalnim institucijama. Pored toga, u kontekstu „procesa lokalizacije“ koji vodi UNHCR, vlada i UNHCR su od 2007. ojačale saradnju na poboljšanju kapaciteta relevantnih za povratak i trajna rešenja, stabilizaciju i pružanje podrške zajednicama na Kosovu, posebno na opštinskom nivou. Osim toga, u pokušaju da poboljša koordinaciju na aktivnostima povratka između centralnih organa i opština, UNHCR je novembra 2008, u saradnji sa vladom, osnovao Koordinacionu jedinicu za podršku povratku pri Kancelariji zamjenika premijera.

tesnoj saradnji sa međunarodnom zajednicom, odgovorila je na ovaj izazov jačanjem svojih politika i strategija za raseljena lica i povratnike tako što je, na primer, pojednostavila korake za povratak i pružanje pomoći povratnicima, ojačala mehanizme učešća za nevećinske zajednice i više se usredsredila na razvoj i stabilizaciju zajednica, a s ciljem stvaranja uslova za održivi povratak i reintegraciju.

Iako je centralna vlada odgovorna za obezbeđivanje opšteg političkog okvira za zaštitu prava izbeglica i raseljenih lica, kao i potrebnih sredstva za njegovo sprovođenje, opštine moraju da osiguraju pravilno i blagovremeno sprovođenje ovih politika i operativnog okvira za povratak na terenu.⁸ Opštine nisu samo ključni pružaoci usluga svim stanovnicima, već su odgovorne i za pružanje podrške razvoju svih zajednica koje žive na njihovoj teritoriji, uključujući i raseljena lica i povratnike.⁹ One imaju ključnu ulogu u oblikovanju uspešnih politika povratka i reintegracije na lokalnom nivou i sprovođenju lokalne reintegracije i razvojnih aktivnosti na stvaranju uslova za održiv povratak i reintegraciju. U mnogim slučajevima, međutim, na lokalnom nivou se slabo primenjuju postojeće politike i strategije, a opštine preuzimaju samo ograničene odgovornosti u procesu povratka i reintegracije.

Ovaj izveštaj razmatra napredak koji su opštinske institucije ostvarile na pripremi i efikasnom sprovođenju strategija, politika i programa za raseljena lica i povratnike, u skladu sa normativnim i političkim okvirom za povratak i zaštitu i unapređenje prava i interesa zajednica. On takođe identifikuje i analizira ključne izazove koji trenutno sprečavaju lokalne institucije da pruže efikasniju zaštitu i pomoć. Izveštaj sadrži kratak pregled postojećeg pravnog i političkog okvira za raseljena lica i povratak, koji ističe uloge i odgovornosti opština u procesu povratka, i daje preporuke za prevazilaženje tih izazova.

2. POLITIKA I INSTITUCIONALNI OKVIR

Pravni okvir na Kosovu potvrđuje pravo svih izbeglica i raseljenih lica da se bezbedno i dostojanstveno vrate u svoje domove i povrate svoju imovinu i svojinu u skladu sa međunarodnim standardima i instrumentima ljudskih prava. Institucije na Kosovu moraju da preduzmu sve potrebne mere da omoguće bezbedan povratak izbeglica i raseljenih lica na Kosovo, i u potpunosti sarađuju sa Visokim komesarom Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) i drugim međunarodnim i nevladinim organizacijama koje se bave njihovim povratkom.

Ovi standardi čine osnovu vladinog okvira za zaštitu nevećinskih zajednica i njenih politika povratka i reintegracije ili drugih trajnih rešenja za raseljena lica. Na centralnom nivou, Ministarstvo za zajednice i povratak ima mandat da koordiniše rad opština, ministarstava i međunarodnih institucija kako bi se obezbedilo propisno i blagovremeno sprovođenje politika i operativnog okvira za povratak. Opštinske radne grupe za povratak i opštinski službenici za povratak i zajednice su osnovni mehanizmi koordinacije i kontakt osobe za sve lokalne projekte i aktivnosti u vezi sa povratkom.

⁸ Videti Poglavlje 2, Politički okvir za raseljena lica i povratak.

⁹ Videti Uredbu UNMIK-a 2007/30 o samoupravi opština na Kosovu, 16. oktobar 2007, koja menja i dopunjuje Uredbu UNMIK-a 2000/45 o samoupravi opština na Kosovu, 11. avgust 2000. i Zakon o lokalnoj samoupravi, broj 03 / L 040, 15. jun 2008.

Na Kosovu je usvojeno nekoliko strategija i politika održivog povratka raseljenih lica. Ovi dokumenti su u stvari principi za zaštitu i pomoć raseljenim licima i obezbeđuju institucionalni okvir za upravljanje dobrovoljnim povratkom ili druga održiva rešenja. Revidirani priručnik za održiv povratak (Priručnik)¹⁰ iz 2006. definiše uloge i odgovornosti centralnih i lokalnih institucija u svakoj fazi procesa povratka i ističe procedure i koordinacione mehanizme za zadovoljenje potreba i promovisanje prava raseljenih lica i povratnika.¹¹ On sadrži glavne ciljeve ažuriranih politika povratka koje je Vlada Kosova usvojila 24. maja 2006, kao i Protokol o dobrovoljnom i održivom povratku iz 2006.¹² Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu¹³ predviđa povratak raseljenih lica iz ovih zajednica u mesto prebivališta ili u neko drugo mesto koje oni sami izaberu. Ona takođe predviđa konkretne mere pomoći namenjene ovim trima zajednicama. Na kraju, Ministarstvo za zajednice i povratak je u oktobru 2009. usvojilo Strategiju za zajednice i povratak (2009-2013), koja stavlja veći akcenat na privredni razvoj i stabilizaciju nevećinskih zajednica kako bi se posredno podstakao i omogućio održivi povratak raseljenog stanovništva.¹⁴

Na osnovu ovog okvira, opštine su dužne da pripreme i primene godišnje politike i strategije koji će im omogućiti da preuzmu opštu odgovornost za povratak i reintegraciju.¹⁵ Svrha opštinskih strategija za povratak jeste da se opštinskim zvaničnicima obezbedi okvir za sve aktivnosti povratka, uključujući i šire opštinske ciljeve i konkretne aktivnosti usmerene na stvaranje uslova na terenu za povratak i reintegraciju. Strategija takođe treba da omogući transparentnost i doslednost u radu na pitanjima povratka i poboljša koordinaciju između svih aktera, dok se raseljene zajednice posebno podstiču da se direktno uključe u identifikovanje prepreka i strategija za njihovo prevazilaženje.¹⁶ Opštine imaju primarnu odgovornost za realizaciju inicijativa i projekata povratka na lokalnom nivou, kao što su konkretne aktivnosti čiji je cilj promovisanje dijaloga i podsticanje tolerancije i podrška društveno-ekonomskoj reintegraciji i razvoju zajednice. One su dužne da se uključe u terenske i aktivnosti informisanja i obaveštavaju raseljena lica o situaciji u njihovim mestima prebivališta i o pomoći koja će im biti na raspolaganju kada se vrate.¹⁷

¹⁰ Revidirani priručnik UNMIK-a/Privremenih institucija samouprava (PIS) za održiv povratak, od jula 2006. Politički okvir usvojen 2006. zasnovan je na međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući i UN-ove Vodeće principe o internoj raseljenosti iz 1998.

¹¹ Ministarstvo za zajednice i povratak je krajem 2008. iniciralo reviziju Priručnika sa ciljem da se pojednostave i uproste procedure potrebne za dovršavanje i sprovođenje programa i projekata povratka. Iako još nisu odobreni, novi mehanizmi za pomoć povratku se od proleća 2010. sprovode zajedno sa Strategijom Ministarstva za zajednice i povratak (2009 – 2013). Oni stave veći akcenat na angažovanje opštine i pripremu podrške povratku, kao i na direktnu saradnju sa Ministarstvom za zajednice i povratak na pitanjima koja se odnose na povratak.

¹² Protokol su 6. juna 2006. potpisali UNMIK, PIS i Vlada Srbije.

¹³ Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Republiku Kosovo (2009 - 2015), decembar 2008.

¹⁴ Strategiju za zajednice i povratak (2009 – 2013) odobrila je vlada Kosova u februaru 2010.

¹⁵ Revidirani priručnik UNMIK-a/PIS-a za održivi povratak, jul 2006.

¹⁶ UNMIK i PIS su u julu 2004. izdali zajednički Dokument o opštinskoj strategiji povratka, uključujući i predloženi obrazac i proceduralne preporuke za razvoj i izradu opštinskih strategija povratka.

¹⁷ Krajem 2009, Kancelarija zamenika premijera u saradnji sa Ministarstvom za zajednice i povratak i Ministarstvom lokalne uprave inicirala je pripremu vladine uredbe o opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak. Ova uredba usmerava rad opština na uspostavljanju administrativnih struktura – opštinskih kancelarija za zajednice i povratak – za zaštitu i promovisanje prava pripadnika

3. REAGOVANJE OPŠTINA NA RASELJENOST I POVRATAK

3.1. Opštinske strategije za raseljena lica i povratnike

Napredak koji su opštine ostvarile u izradi opštinskih strategija u cilju pomoći raseljenim licima i povratnicima ograničen je i razlikuje se od opštine do opštine.¹⁸ Devetnaest opština¹⁹ je usvojilo strategiju povratka u 2009, dok četrnaest opština²⁰ nije uspelo da izradi strategije kojim bi se rukovodile u aktivnostima vezanim za povratak i reintegraciju. Počevši od jula 2010, devet od ukupno 33 opštine²¹ na Kosovu je dovršilo i usvojilo svoje opštinske strategije povratka za 2010. godinu.²² Jedan broj opština uključio se u proces formalne revizije svojih strategija iz 2009. godine i počeo je sa izradom svojih opštinskih strategija povratka za 2010 godinu.²³

Region Mitrovicë/ Mitrovicë

U regionu *Mitrovicë/Mitrovica* samo su dve od šest opština usvojile strategiju povratka ili plan delovanja za godinu 2009. i 2010, a to su opština *Vushtrri/Vučitrn* i opština *Skenderaj/Srbica*. Što se tiče *Vushtrri/Vučitrna*, strategija za 2010. godinu sadrži nastavak opštinske podrške procesu povratka u *Dalak/Doljak* i *Shtitaricë/Štitarica*, uključujući i aktivnosti kao što su rekonstrukcija puta. Planira se sličan projekat za selo *Priluzhje/Prelluzhë* u kojem žive kosovski Srbi i za naselje *Banjskë/Banjska*. Strategija povratka takođe predviđa podršku delovima grada *Vushtrri/Vučitrna* gde žive Aškalije. Opština *Skenderaj/Srbica* još uvek nije formalno revidirala svoju strategiju povratka iz 2009. niti je izradila nacrt nove strategije za godinu 2010. Umesto toga, ova opština je usvojila opštinski plan delovanja usmeren na povratak u *Runik/Rudnik* i na infrastrukturne projekte u selima *Banja/Bajë* i *Suvo Grlo/Syrganë* u kojima žive kosovski Srbi.

U *Mitrovicë/Mitrovici*, kao i u trima opštinama na severu Kosova: *Leposavić/Leposaviq*, *Zubinom Potoku* i *Zvečanu/Zvečan*, trenutno ne postoje strategije za povratak. Opština *Mitrovicë/Mitrovica* nikada nije imala politiku ili strategiju povratka u pisanom obliku, nego se umesto toga usredsredila da, kroz rad opštinskih radnih grupa, podstakne povratak u *Brđane/Kroi* i *Vitakut*, *Romsku mahal*, *Bošnjacku mahal*, *Suhodoll/Suvi Do* i *Dolinu doktora*.²⁴ U severnom delu *Mitrovicë/Mitrovicë*, Administracija UNMIK-a u *Mitrovici/Mitrovicë* (AUM) nikada

nevećinskih zajednica, ravnopravan pristup svih zajednica javnim uslugama i stvaranje uslova za održivi povratak izbeglica, raseljenih i repatriраних lica. Uredba je stupila na snagu 27. avgusta 2010. godine (Uredba br. 2/2010 o opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak).

¹⁸ Videti Aneks I – Izrada i usvajanje opštinskih strategija za povratak

¹⁹ *Ferizaj/Uroševac*, *Gjilan/Gnjilane*, *Kamenicë/Kamenica*, *Novo Brdo/Novobërdë*, *Viti/Vitina*, *Skenderaj/Srbica* i *Vushtrri/Vučitrn*, *Istog/Istok*, *Klinë/Klina*, *Pejë/Peć*, *Fushë Kosovë/Kosovo Polje*, *Lipjan/Lipljan*, *Obiliq/Obilić*, *Podujevë/Podujevo*, *Dragash/Dragaš*, *Malishevë/Mališevo*, *Priren*, *Rahovec/Orahovac* i *Suharekë/Suva Reka*.

²⁰ *Hani* i *Elezit/Đeneral Janković*, *Kaçanik/Kaçanik*, *Štrpce/Shtërpçë*, *Mitrovicë/Mitrovica*, *Leposavić/Leposaviq*, *Zubin Potok*, *Zvečan/Zvečan*, *Deçan/Deçane*, *Gjakovë/Đakovica*, *Junik*, *Glllogoc/Glogovac*, *Prishtinë/Priština* i *Shtime/Štimlje* i *Mamuša/Mamushë/Mamuša*

²¹ *Novoformirane opštine Gračanica/Gračanicë*, *Ranilug/Ranillug*, *Klokot-Vrbovac/Klllokot-Vërboc* i *Parteš/Partesh* nisu bile obuhvaćene ovom procenom jer tek treba da izrada politike održivog povratka i reintegracije u cilju integracije raseljenog stanovništva iz tih opština.

²² *Dragash/Dragaš*, *Fushë Kosovë/Kosovo Polje*, *Lipjan/Lipljan*, *Novo Brdo/Novobërdë*, *Podujevë/Podujevo*, *Shtime/Štimlje*, *Prishtinë/Priština*, *Suharekë/Suva Reka* i *Vushtrri/Vučitrn*.

²³ Na primer: *Gjilan/Gnjilane*, *Ferizaj/Uroševac*, *Viti/Vitina*, *Istog/Istok*, *Klinë/Klina* i *Pejë/Peć*.

²⁴ Sve mahale osim Romske nalaze se u severnoj *Mitrovici/Mitrovicë*.

nije napisala strategiju povratka, iako radi na projektima koji se tiču povratka, na primer, na izradi predloga infrastrukturnog projekta za selo Brđani/Kroi i Vitakut za 2010. godinu. U trima opštinama na severu, poslednje opštinske strategije povratka napisane su 2006 i 2007. godine. Komunikacija između kosovskih institucija i opština Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok i Zvečan/Zvečan od 2008. godine je u potpunom zastoju. Međutim, tri navedene opštine su pre toga bile uključene u proces povratka i primenjivale su standarde povratka slične onima koje se primenjuju i u drugim opštinama na Kosovu.

Region Gjilan/Gnjilana

U regionu Gjilan/Gnjilana, pet od ukupno osam opština usvojilo je strategiju povratka u 2009. godini²⁵, dok je do juna 2010. jedino opština Novo Brdo/Novobërdë izvršila reviziju svoje strategije i odobrila novu strategiju za period 2010-2013. Strategija za 2010. godinu koju je usvojila opština Novo Brdo/Novobërdë obuhvata nastavak aktivnosti vezanih za međuetnički dijalog u mestima gde je moguć povratak u ovoj opštini, kao što su sela: Bostane/Bostan, Prekovce/Prekoc, Trnićevce/Tërniqec i Izvor, kao i drugu fazu povratka u selo Klobukar/Kllobukar. Osim toga, ova strategija ističe potrebu za terenskim aktivnostima, registrovanjem raseljenih lica i praćenjem aktivnosti u cilju podrške procesu povratka, a u saradnji sa međunarodnim učesnicima aktivnim u ovoj oblasti.

U Gjilan/Gnjilanu je strategija za povratak iz 2009. bila usmerena na pružanje podrške različitim inicijativama za povratak raseljenih lica, kosovskih Srba i Roma, uključujući grad Gjilan/Gnjilane i mnoga sela u ovoj opštini.²⁶ Ova strategija je predviđala i pružanje podrške lokalnom integrisanju kosovskih Srba raseljenih iz sela Zhegër/Žegra u svoja mesta prebivališta, uključujući sela Donju Budrigu/Budrikë e Poshtme, Parteš/Partesh, Pasjane/Pasjan i Gornje Kusce/Kufcë e Epërme.²⁷ U Ferizaj/Uroševcu, strategija povratka iz 2009. predviđala je izradu i sprovođenje nekoliko projekata organizovanog povratka raseljenih lica, kosovskih Srba obuhvatajući i selo Softaj/Softović uz nastavak pružanja podrške individualnim i spontanim oblicima povratka.²⁸ Strategije za povratak iz 2009. u opštini Viti/Vitina nisu predviđale značajne inicijative za povratak osim jednog broja poseta idi i vidi²⁹ u

²⁵ To jest: Gjilan/Gnjilane, Ferizaj/Uroševac, Novo Brdo/Novobërdë, Viti/Vitina i Kamenicë/Kamenica

²⁶ Planirane aktivnosti uključivale su podršku povratnicima, kosovskim Romima u naselje Abdullah Presheva/Abdula Preševo; pomoć u procesu povratka raseljenih tokom martovskih nemira iz 2004. iz grada Gjilan/Gnjilane, pružanje pomoći svim raseljenim licima uaturi preko opštinske kancelarije za zajednice i olakšavanje procesa povratka u mahalalu Štrbići/Štrbići u selu Parallovë/Paralovo.

²⁷ Skoro imenovani opštinski službenik za povratak pripremio je prvi nacrt opštinske strategije za povratak za 2010. Ovaj nacrt ne sadrži bitnije izmene što se tiče ciljeva i aktivnosti u odnosu na verziju iz 2009. Mnoge aktivnosti su i dalje u toku, ili nisu sprovedene tokom 2009. Činjenica da se opštinska radna grupa za povratak nije sastajala od aprila 2009. onemogućila je postupak odobrenja ove strategije.

²⁸ Opštinski službenik za povratak pripremio je prvi nacrt strategije za 2010. godinu i podelio ga relevantnim učesnicima, uključujući opštinske službenike, predstavnike raseljenih lica i predstavnike međunarodnih organizacija i civilnog društva. Nacrt ove strategije predviđa nastavak aktivnosti započetih u 2009. godini.

²⁹ Posete idi i vidi omogućavaju raseljenim licima da iz prve ruke dobiju informacije o stanju u kojem se nalaze mesta njihovog prebivališta i da na direktan način utiču i učestvuju u donošenju pravilne odluke, zajedno sa primajućom zajednicom, o povratku ili dugotrajnih rešenja. Oni se pozivaju da u okviru organizovanih poseta obiđu svoje nekadašnje domove i sretnu se sa komšijama, pripadnicima zajednice i lokalnim institucijama i razgovaraju o pitanjima od posebnog

selima Drobesh/Drobeš, Gërmovë/Grmovo, Pozharan/Požaranje i u gradu Viti/Vitini.³⁰ Konačno, strategija za povratak iz 2009. za Kamenicë/Kamenicu obuhvatala je nekoliko aktivnosti povezanih sa povratkom kosovskih Srba i Roma, uključujući procenu uslova za povratak i pružanje pomoći raseljenim licima u selima Berivojce/Berivojčë, Gragjenik/Građenik, Hogosht/Ogošte, Kosovica, Rahovicë/Oraovica i u gradu Kamenicë/Kamenica.³¹

U Štrpcu/Shtërpçë, Kaçanik/Kaçaniku i Hani i Elezit/Đeneral Jankoviću nije izrađena nijedna strategija u 2009. ili 2010. koja bi pomogla raseljenim licima ili povratnicima. U opštini Štrpce/Shtërpçë, poslednja opštinska strategija za povratak je pripremljena i odobrena u 2008. Ova opština je sada usmerena na postizanje održivog rešenja za otprilike 700 raseljenih kosovskih Srba i Srba izbeglih iz Hrvatske koji žive u nekoliko kolektivnih centara u ovoj opštini.³² U opštini Kaçanik/Kaçanik, poslednja strategija za povratak napisana je u 2006, a opštinski službenici nisu pokazali spremnost da se angažuju u delatnostima vezanim za povratak. Opština Hani i Elezit/Đeneral Janković još od avgusta 2008, kada je od pilot opštinske jedinice pretvorena u potpuno funkcionalnu opštinu, nije uzela učešća u izradi nacrtu strategije za povratak.

Region Pejë/Peći

U regionu Pejë/Peći, opštinske strategije za povratak u 2009. bile su uspostavljene u tri od ukupno šest opština, a to su opštine: Pejë/Peć, Istog/Istok i Klinë/Klina. Sve opštine ovog regiona tek treba da usvoje nove strategije za povratak za godinu 2010. U opštini Pejë/Peć, prioritetne oblasti u strategiji iz 2009. bile su: organizovanje poseta idi i vidi i idi i informiši³³ koje su na prvom mestu uključivale raseljena lica iz Crne Gore, pružanje opštinske podrške individualnom povratku uključujući infrastrukturne projekte³⁴, nastavak međuetničkog dijaloga između zajednice u mestu povratka i povratnika kao i uspostavljanje baze podataka o raseljenim licima. U 2009. godini inicijative su uglavnom bile usmerene na ruralna područja i sela.³⁵ U opštini

interesa, kao što su pomoć u obnovi stambenih jedinica, mogućnosti zapošljavanja i obezbeđivanje prihoda, bezbednost i sloboda kretanja, socijalna pomoć i penzije, obrazovanje i druge javne usluge. (Videti Revidirani priručnik UNMIK-a/PIS-a o održivom povratku, jul 2006).

³⁰ Strategija za 2010. godinu je trenutno u fazi izrade nacrtu. Između ostalog, ova strategija predviđa aktivnosti međuetničkog dijaloga i aktivnosti povratka u sela Tërpezë/Trpeza, Pozharan/Požaranje, Sadovinë e Çerkezve/Čerkez Sadovina.

³¹ Opština Kamenicë/Kamenica tek treba da formalno proceni svoju strategiju za povratak i odluči koje su oblasti na koje opština treba da se usredsredi u 2010. Prema rečima opštinskog službenika za povratak, sastanci opštinskih radnih grupa su do daljnjeg otkazani zbog činjenice da nije bilo dostupnih sredstava sa centralnog nivoa koja bi podržala planirani projekat povratka u Rahovicë/Oraovicu.

³² Videti izveštaj Misije OEBS-a na Kosovu *Traženje održivih rešenja za raseljena lica u kolektivnim centrima u opštini Štrpce/Shtërpçë, mart 2010*, koji se može naći na http://www.osce.org/documents/mik/2010/04/43384_en.pdf.

³³ Posete idi i informiši sprovode se u mestima raseljenja i tom prilikom raseljene zajednice dobijaju informacije o stanju u mestima prebivališta i mestima gde je povratak moguć, uključujući društveno ekonomske uslove, bezbednost, slobodu kretanja, kao i o tome koje su procedure povratka i dostupni mehanizmi podrške (videti Revidiran priručnik UNMIK-a/PIS-a o održivom povratku, jul 2006).

³⁴ Na primer, vodovodni sistem i asfaltiranje puta u naselju 7 Shtatori/7. Septembar i sistem za navodnjavanje u Vitomiricë/Vitomirici.

³⁵ Mesta koja imaju prioritet za povratak kosovskih Srba i Egipćana obuhvataju okolinu naselja 7 Shtatori/7 Septembar i sela Treboviq/Trebović, Nakëll/Naklo, Belo Polje/Bellopojë i Maja e Zezë/Crni Vrh. Opština se angažovala da formalno razmotri strategiju iz 2009. uz konsultovanje

Istog/Istok, aktivnosti predviđene strategijom iz 2009. bile su usmerene na terenske aktivnosti i dijalog, registrovanje raseljenih lica i podršku individualnom povratku kroz opštinske radne i operativne grupe.³⁶ Jedan drugi projekat je predvideo obnovu šest etnički mešovitih škola u ovoj opštini. U opštini Klinë/Klina interesna područja u 2009. godini obuhvatala su podršku individualnom i organizovanom povratku, organizovanje inicijativa za terenski rad i uspostavljanje dijaloga, kao i poboljšanje bezbednosnog stanja, pristup javnim službama i saradnju sa sudovima i Kosovskom agencijom za imovinu u rešavanju imovinskih pitanja.³⁷

Opštine Deçan/Deçane i Gjakovë/Đakovica nisu usvojile strategije povratka za godinu 2009. Od 2008, zastoj u radu opštinske radne grupe za povratak iz Deçan/Deçana i njihovi neuspeli pokušaji u imenovanju predstavnika raseljenih lica za učešće na forumu sprečili su usvajanje strategije za povratak. Glavne aktivnosti za 2009. godinu obuhvatale su izradu projekata povratka i infrastrukturnih projekata, organizovanje terenskih aktivnosti i uspostavljanje dijaloga, aktivnosti na jačanju kapaciteta opštinskih radnika i stvaranje baze podataka o raseljenim licima i unapređeni pristup povratnika opštinskim službama.³⁸ U opštini Gjakovë/Đakovica, u 2009.³⁹ nisu ustanovljene opštinske radne grupe za povratak niti mesto opštinskog službenika za povratak. Ova opština je u proteklih nekoliko godina pokazala malo volje za pružanje podrške povratku. Poslednja opštinska strategija za povratak napisana je u 2008. Na kraju, opština Junik još od avgusta 2008, kada je od opštinske pilot jedinice pretvorena u potpuno funkcionalnu opštinu, nije izradila nacrt strategije za povratak.

Region Prizrena

U regionu Prizrena, sve opštine osim Mamuša/Mamushë/Mamuše usvojile su strategiju povratka u 2009. Do juna 2010, jedino su opštine Suharekë/Suva Reka i Dragash/Dragaš sprovele reviziju strategija i odobrile novi dokument o politici za 2010.⁴⁰ U Suharekë/Suvoj Reci, u strategiji za 2010. nisu predviđene veće izmene u odnosu na prethodnu strategiju, koja je uglavnom usmerena na pitanja bezbednosti, slobode kretanja, opštoj atmosferi za povratak, pristupa javnim uslugama, infrastrukture i iskorišćenja ljudskih kapaciteta. Deo o kapitalnim investicijama koje se odnose na infrastrukturne projekte u mešovitim naseljima i selima takođe je integrisan u opštinski razvojni plan, kao što je izgradnja kuća za povratnike, izgradnja

svih članova opštinske radne grupe za povratak i drugih relevantnih organa opštine. Nacrt strategije za 2010. predviđa dalje pružanje podrške prioritetnim oblasti identifikovanim u 2009, uključujući i bazu podataka raseljenih lica koja tek treba da se uspostavi.

³⁶ Prioritetna mesta za povratak obuhvatala su Belo Polje/Bellopojë, Dragolevc i Epërm/Gornji Dragoljevac, naselje Rudesh/Rudeš u Serbobran/Srbobranu Zallq/Zaç, Kovragë/Kovrage, Grab/Shkozë and Sinajë/Sinaje. Opštinski službenici za povratak i zajednice formalno su revidirali strategiju povratka za 2009. uz aktivno učešće viših službenika, predstavnika i udruženja raseljenih lica i drugih ključnih aktera. Nacrt strategije za 2010. predviđa nastavak i/ili privođenje kraju projekata identifikovanih u 2009.

³⁷ Opština planira da u 2010. godini privede kraju projekte identifikovane u 2009. i nastavi da pruža podršku identifikovanim oblastima.

³⁸ Opštinski službenik za povratak pripremio je prvi nacrt opštinske strategije povratka za godinu 2010. koju treba da odobri opštinska radna grupa za povratak.

³⁹ Izgleda da nova opštinska uprava, izabrana u novembru 2009, više podržava povratak. U maju 2010. konačno je popunjeno radno mesto opštinskog službenika za povratak. Međutim, opština tek treba da osnuje opštinsku radnu grupu za povratak.

⁴⁰ U Malishevë/Mališevu je izrađena strategija za 2010 (koja je skoro ista kao strategije za 2008. i 2009), ali tek treba da dobije odobrenje opštinske grupe za povratak.

osnovne škole u Mohlan/Movljanu i izgradnja nekoliko puteva za dobrobit (ranijih) multietničkih sela. U Dragash/Dragašu, strategija za 2010. ne razlikuje se mnogo od prethodne, i uglavnom je usmerena na veće uključjenje opštinskih struktura i aktera u probleme povratka, naročito u sferi infrastrukture, zdravstva, obrazovanja i bezbednosti, kao i na aktivno uključjenje raseljenih lica u ukupan proces povratka.⁴¹

U Prizrenu, u strategiji za 2009. g. utvrđene su vrlo opšte prioritete oblasti, kao što su unapređenje procesa povratka, bezbednosti i slobode kretanja, organizacija idi i vidi i idi i informiši poseta i međuetničkog dijaloga, podrška i pomoć u reintegraciji povratnika.⁴² U opštini Rahovec/Orahovac, glavne oblasti za 2009. obuhvatale su početak projekta povratka u selo Zoqishtë/Zočište, identifikacija novih potencijalnih lokacija za povratak, i postupan proces integracije povratnika iz nevećinskih zajednica.⁴³ U Malishevë/Mališevu su aktivnosti u vezi sa povratkom u strategiji za 2009. bile usmerene na pokretanje međuetničkog dijaloga između raseljenih lica i pripadnika primajuće većinske zajednice, organizaciju idi i vidi poseta Kijevë/Kijevu i identifikaciju potencijalnih donatora za pružanje pomoći.⁴⁴ Opština Mamuša/Mamushë/Mamuša još od avgusta 2008, kada je od pilot opštinske jedinice prerasla u potpuno funkcionalnu opštinu, nije razradila strategiju za povratak.

Region Prishtinë/Prištine

U regionu Prishtinë/Prištine, četiri od sedam opština usvojile su strategiju povratka za 2009.⁴⁵ Pet opština odnosno Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Lipjan/Lipljan, Podujevë/Podujevo, Prishtinë/Priština, i Shtime/Štimlje usvojile su novu strategiju za 2010. U Fushë Kosovë/Kosovu Polju, opštinska strategija za 2010. obuhvata nastavak podrške tekućim projektima povratka koji su sprovedeni uz podršku raznih donatora, kao i organizovanje individualnih i grupnih povratka raseljenih kosovskih Srba, na primer u selo Miradi e Eperme/Gornje Dobrevo. Opštinska strategija povratka u Lipjan/Lipljanu za 2010. usmerena je na podršku individualnom i grupnom povratku u grad Lipjan/Lipljan i razna sela u ovoj opštini, kao što su Hallaq I Vogël/Mali Alaš, Magurë/Magura, Vërshevc/Vrševce, i Vrelle/Vrelo, kao i generalno na popravku infrastrukture u mestima povratka. U Podujevë/Podujevu, strategija za 2010. predviđa podršku reintegraciji povratnika kosovskih Roma i Aškalija, organizaciju međuetničkog dijaloga i identifikaciju potreba zajednice, naročito u sferi obrazovanja i infrastrukture. Opština Prishtinë/Priština je utvrdila da su prioritete oblasti veće uključjenje u mehanizme učešća na lokalnom nivou, bolja koordinacija sa udruženjima raseljenih lica, organizacija dijaloga i aktivnosti na širenju svesti građana da bi se

⁴¹ Pet projekata za izgradnju puteva, kao i projekti za rezervoare za vodu i sportski stadion sprovedeni su u 2009. od strane vlade Kosova i opštine, dok su različite manje projekte sprovele međunarodne partnerske organizacije.

⁴² Nije urađena temeljnija revizija strategije povratka za 2009, i još uvek ne postoji nacrt strategije za 2010.

⁴³ U opštini Rahovec/Orahovac, koja nije obrazovala opštinsku radnu grupu za povratak u 2010, proces izrade opštinske strategije povratka za 2010. još nije ni počeo.

⁴⁴ Međutim, nijedna od napred navedenih aktivnosti nije do sada sprovedena. Opština je završila prvi nacrt strategije za 2010. Nacrt je usvojila skupština opštine, ali ga nije razmatrala ili usvojila opštinska radna grupa za povratak. Nacrt strategije, koji je u osnovi kopija strategije iz 2008. i 2009. godine, usmeren je na slične probleme i sadrži nekoliko predloga projekata, kao što su obnova vodovodnog sistema i elektro-distributivne mreže u selu Kijevë/Kijevo u cilju nalaženja potencijalnog donatora.

⁴⁵ Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Lipjan/Lipljan, Obiliq/Obilić i Podujevë/Podujevo.

promovisala bezbednost i tolerancija među zajednicama⁴⁶, kao i podrška individualnom povratku. Strategija povratka u Shtime/Štimlju predviđa pružanje opštinske podrške individualnom povratku, uključujući tu i urbane oblasti, organizaciju dijaloga, jačanje organizacija civilnog društva i poboljšanje uslova za povratak, što podrazumeva obezbeđenje ekonomskog razvoja, posla i stanova.

Zbog nedostatka podrške od strane opštinskog rukovodstva opština Obiliq/Obilić još nije usvojila strategiju za 2010. Strategija povratka u 2009. bila je usmerena na povratak u Sharagan/Šaragan mahalalu (u samom Obiliq/Obiliću), u Plemetinu/Plemetin, Milloshevë/Miloševo, grad Obiliq/Obilić i Babin Most/Babimoc. Glavne oblasti angažovanja odnosile su se na civilnu registraciju, pristup obrazovanju, zdravstvu i socijalnoj pomoći za povratnike, saradnju sa Kosovskom agencijom za imovinu u slučajevima nezakonitog zauzimanja imovine, uključivanje drugih opštinskih odeljenja u proces povratka, i utvrđenju raspoloživih fondova za projekte kojima se obezbeđuje prihod. Na kraju, opština Glogoc/Glogovac nikada nije napisala opštinsku strategiju za povratak navodno zbog malog broja pripadnika nevećinskih zajednica koji su tamo živeli pre sukoba 1999. i malog broja raseljenih lica.

Uz nekoliko izuzetaka, opštine nisu odvojile posebna budžetska sredstva za sprovođenje predloženih aktivnosti u oblastima koje su same opštine odredile u svojim strategijama za povratak. Umesto toga, lokalne institucije obično se oslanjaju na sredstva koja obezbeđuju organi sa centralnog nivoa ili međunarodne organizacije da bi sprovele aktivnosti u vezi sa povratkom. U mnogim slučajevima time je sprečeno delotvorno sprovođenje predloženih projekata i aktivnosti koje su predviđene da pomognu raseljenim licima i povratnicima. Generalno, opštine nisu preduzele nikakve korake da integrišu opštinske strategije za povratak u svoje opštinske razvojne planove niti da razmotre budžetske implikacije ovih strategija. Opštinske strategije za povratak uglavnom su neodređene, često su slabo razrađene ili nisu ažurirane u skladu sa utvrđenim potrebama i problemima.

3.2 Opštinska pomoć raseljenim licima i povratnicima

Opštinske strategije za povratak, ako se usvoje, često budu samo delimično sprovedene. U mnogim slučajevima postoji velika razlika između planiranih i sprovedenih aktivnosti, a predloženi budžeti često prekoračuju raspoložive resurse i na lokalnom i na centralnom nivou. Ipak, neke opštine su uložile napore da podrže projekte održivog povratka. Određen broj aktivnosti, pretežno finansiranih sa centralnog nivoa ili od strane međunarodnih donatora, uspešno je sproveden, uglavnom pružanjem pomoći raseljenim licima i povratnicima u obnavljanju njihovih kuća i projektima kojima se obezbeđuje prihod i drugom vrstom osnovne pomoći (tj. hrana i neprehrambeni proizvodi), kao i osiguravanjem da javne usluge budu na raspolaganju da bi se olakšala njihova reintegracija. Osim toga, službenici iz nekoliko opština aktivno su učestvovali u posetama raseljenim licima u njihovim mestima boravka da bi ih obavestili o situaciji u njihovim mestima prebivališta i raspoloživoj pomoći za povratak.⁴⁷

⁴⁶ Na primer u selima Nëntë Jugoviq/Devet Jugovića, Lëbanë/Lebane, Bërmicë e Epërme/Gornja Brnjica i određenim mestima u samoj Prishtinë/Prištini.

⁴⁷ Posete na terenu, uključujući tu posete idi i vidi i idi i informiši, uglavnom organizuje UNHCR i Danski savet za izbeglice u saradnji sa Kancelarijom Vlade SAD za stanovništvo, izbeglice i migraciju.

Region Mitrovicë/Mitrovice

Opština Mitrovicë/Mitrovica generalno je podržavala povratak u Romsku mahalalu i u skorije vreme preseljenje raseljenih lica koja žive u kampovima zagađenim olovom u severni deo opštine.⁴⁸ Međutim, veći deo ove pomoći obezbeđen je usled pritiska međunarodne zajednice. U prošloj godini pokrenuti su Inicijativa Evropske Unije za podršku Romima, Aškalijama i Egipćanima u Mitrovicë/Mitrovici (EU-MRSI) i Ekonomski, socijalni, tranzicioni i program podrške i preseljenja/reintegracije zajednica RAE (RESTART), koje su finansirali Evropska komisija i USAID, a sproveo Mercy Corps, čiji je cilj da zatvore kampove zagađene olovom Osterode i Česmin Lug u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, i da presele većinu ovih stanovnika u kuće u Romskoj mahalali.⁴⁹ Maja meseca 2009. opština je usvojila dokument u kome je detaljno opisano da kuće u nizu treba da budu izgrađene u okviru tekućeg programa preseljenja. Međutim, skupština opštine tek treba da donese odluku kojom se formalno dodeljuje opštinsko zemljište na period od 99 godina za korisnike programa EU-MRSI i RESTART. Zamenik gradonačelnika za zajednice i opštinski službenik za povratak organizuju i vode Lokalni upravni odbor koji se uspostavlja da bi se koordinisale aktivnosti raznih aktera uključenih u sprovođenje ovog programa. U mnoge izazove koje treba rešiti spadaju i delotvorno uključivanje zajednica u sve faze sprovođenja projekta i donošenja odluka, kao i osiguravanje adekvatnog pristupa javnim uslugama, uključujući tu propisnu zdravstvenu zaštitu za stanovnike kampa koji su zatrovani olovom, kao i obrazovanje, zapošljavanje i stvaranje prihoda.

Pored toga, opštinske institucije su učestvovala u nekoliko idi i vidi poseta, organizovanih za kosovske Srbe i Rome, gradu Mitrovicë/Mitrovici i selima Staritërg/Stari Trg i Tunel i Parë/Prvi Tunel. Na kraju, u proleće 2009, izgledi za povratak kosovskih Albanaca u Brdjane/Kroi i Vitakut u severnoj Mitrovici/Mitrovicë skrenuli su pažnju na zapostavljeni projekat povratka u Svinjarë/Svinjare na jugu.⁵⁰ Juna meseca 2009, opština Mitrovicë/Mitrovica počela je privremeno da finansira svakodnevnu autobusku liniju između Malog Zvečana/Zveçani Vogël u opštini Zvečan/Zveçan i Svinjarë/Svinjara na jugu Mitrovicë/Mitrovice kako bi omogućila raseljenim licima da posete svoje kuće, koje su bile obnovljene 2006. ali su od tada uglavnom ostale nenastanjene.

U opštinama Vushtrri/Vučitrn i Skenderaj/Srbica, sprovedeno je samo nekoliko inicijativa za povratak raseljenih lica u 2009. i 2010 godini. Na primer, projekat povratka koji je finansiralo Ministarstvo za zajednice i povratak sproveden je u selima Dalak/Doljak i Shtitaricë/Štitarica u partnerstvu sa opštinom Vushtrri/Vučitrn. Projekat je obuhvatao obnovu 15 kuća, 13 kuća za porodice kosovskih Srba i dve za

⁴⁸ Ukupno 124 porodice koje su bile raseljene u Srbiji i Crnoj Gori i one koje su živele u olovom zagađenim kampovima Osterode, Česmin Lug i kampu u Leposaviću/Leposaviq, vratilo se u Romsku mahalalu u okviru organizovanog programa povratka koji su inicirali UNMIK i opština Mitrovicë/Mitrovica a sprovedli Danski savet za izbeglice i Pomoć norveške crkve između 2007. i 2009.

⁴⁹ Glavna svrha projekta RESTART je da se osiguraju bezbedniji i bolji životni uslovi za do 50 raseljenih porodica Roma i Aškalija koji su živeli u olovom zagađenim kampovima Osterode i Česmin Lug. Osim obezbeđenja kuća, projekat ima za cilj da podrži pristup socijalnim i zdravstvenim uslugama, obrazovanju, zapošljavanju i bezbednom životu. Inicijativa EU-MRSI ima za cilj da olakša preseljenje još 90 porodica Roma i Aškalija iz kampova Osterode i Česmin Lug u Romsku mahalalu i da osigura njihovu ekonomski produktivnu, bezbednu i zdravu reintegraciju.

⁵⁰ Kada je počela obnova u Brdjanima/Kroi i Vitakut, predstavnici kosovskih Srba insistirali su da se za svaki broj povratka na sever obezbedi recipročni broj povratka na jug.

ugrožene porodice kosovskih Albanaca, kao i obnovu kanalizacionog sistema i instaliranje vodene pumpe od strane opštine. Godine 2009. opština je takođe olakšala pristup opštinskim uslugama za nekoliko individualnih povrataka kosovskih Srba u različita sela u opštini, a 2009. i 2010. učestvovala je u posetama idi i vidi namenjenim kosovskim Srbima i Aškalijsima koji bili raseljeni u raznim mestima u opštini, uključujući tu Pantinë/Pantinu i Samadrexhë/Samodrežu.⁵¹ U Skenderaj/Srbici, sprovođenje predloženog projekta povratka u selo Runik/Rudnik još uvek nije rešeno zbog nedostatka finansijskih sredstava. U 2009, opštinski službenici su učestvovali u idi i informiši posetama raseljenim licima u Runik/Rudniku da bi ih obavestili o napretku projekta.

Opštinske institucije i međunarodne organizacije daju malu i neredovnu pomoć raseljenim licima u severnim opštinama Zvečan/Zvečan, Zubin Potok i Leposavić/Leposaviq. U Zubinom Potoku, UNHCR traži finansijsku pomoć za pružanje podrške raseljenim hrvatskim i kosovskim Srbima. Projekat izgradnje kuća predviđa izgradnju dvadeset kuća u selima Zupce/Zupç i Jagnjenica/Jagnjenicë. Drugi projekat ima za cilj da podrži razvoj lokalnih poslovnih aktivnosti, tako što bi izgradio hladnjaču za poljoprivredne proizvode. U Zvečanu/Zvečan i Leposaviću/Leposaviq,⁵² ni opštinske institucije niti pak međunarodne organizacije nisu obezbedile znatniju podršku raseljenim licima.⁵³

Region Gjilan/Gnjilana

Opštine Gjilan/Gnjilane, Ferizaj/Uroševac i Novo Brdo/Novobërdë generalno su pružale podršku projektima povratka raseljenih kosovskih Srba, Roma i Aškalijsima u različita sela i urbana naselja u opštinama. Na primer, u okviru Projekta Povratak na Kosovo i reintegracija I (RRKI),⁵⁴ i u tesnoj saradnji sa opštinom Gjilan/Gnjilane, obnovljeno je 15 kuća za porodice kosovskih Srba u selima Gornje Kusce/Kufcë e Epërme, Pasjane/Pasjan i Parteš/Partesh.⁵⁵ Osim toga, u 2009. opština je dodelila opštinsko zemljište u naselju Gllama/Glama za šest porodica raseljenih Roma,⁵⁶ dok

⁵¹ Na primer, sedam kuća za povratnike kosovske Srbe obnovljeno je u selima Grace/Gracë i Priluzhje/Prelluzhë u okviru projekta SPARK kojim rukovodi UNDP, a koji je finansiralo Ministarstvo za zajednice i povratak, u saradnji sa opštinom.

⁵² Od juna 1999. opština Leposavić/Leposaviq počela je da prihvata raseljena lica iz svih krajeva Kosova i sada tamo ima oko 2.500 lica. Većina raseljenih kosovskih Srba živi u privatnom smeštaju, kod rođaka, ili u kolektivnim centrima u samom Leposaviću/Leposaviq i u naseljima Lešak/Leshak i Sočanica/Soçanicë.

⁵³ Ministarstvo za zajednice i povratak je preko UNHCR-a, i u saradnji sa opštinskim kancelarijama za povratak u ovim opštinama, primilo i odobrilo nekoliko zahteva za pomoć povratnicima kosovskim Albancima..

⁵⁴ Projekat Povratak na Kosovo i reintegracija I (RRKI) predstavlja zajedničku inicijativu koju finansiraju Evropska komisija i Ministarstvo za zajednice i povratak u partnerstvu sa UNDP-om, sa ciljem da se podrži održivi povratak izbeglica i raseljenih lica preko većeg uključenja vlade i nevladinih organizacija kako na centralnom tako i na opštinskom nivou. Projekat se 21 mesec sprovodi u četiri opštine: Istog/Istok, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Pejë/Peç, i Gjilan/Gnjilane.

⁵⁵ U tekućoj drugoj fazi projekta RRKI treba da se pomogne porodicama kosovskih Srba koji su rodnom iz sela Zhegër/Žegra, a koji su izabrali da se integrišu u svoja mesta raseljenja. Skupština opštine usvojila je dodelu opštinskog zemljišta u selu Donja Budriga/Budrigë e Poshtme za izgradnju kuća za šest porodica kosovskih Srba, dok se još uvek čeka na usvajanje dva druga zahteva za dodelu opštinskog zemljišta u selima Donja Budriga/Budrigë e Poshtme i Pasjane/Pasjan. Tri kuće za raseljene porodice iz Zhegër/Žegre biće obnovljene na zemljištu koje već pripada korisnicima u selima Gornje Kusce/Kufcë e Epërme, Parteš/Partesh, i Pasjane/Pasjan.

⁵⁶ Porodice su nekada živele u društvenoj svojini u naselju Qener qeshme/Čener česma u Gjilan/Gnjilanu odakle su raseljeni u Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju.

su UNHCR i Ministarstvo za zajednice i povratak finansijski podržali izgradnju kuća. Opština, UNHCR i Ministarstvo za zajednice i povratak odobrili su u 2010. pomoć za povratak šest porodica, koju zajednički finansiraju Ministarstvo za zajednice i povratak i UNHCR. Opštinski službenici su učestvovali u brojnim posetama *idi i vidi* i *idi i informiši*, organizovanim za raseljene kosovske Srbe i Rome, uključujući i grad Gjilan/Gnjilane i nekoliko sela u toj opštini,⁵⁷ kao i različite lokacije u regionu. U Ferizaju/Uroševcu je, u okviru UNDP-ovog projekta SPARK,⁵⁸ do aprila 2010. izgrađeno devet kuća za porodice kosovskih Srba u selu Softaj/Softović. Međutim, do povratka još nije došlo, iako su članovi ovih porodica uzeli kuće u posed. Opština je, na zahtev primajuće zajednice kosovskih Albanaca, već prihvatila da popravi puteve koji vode do mesta povratka, i ti radovi su završeni u martu. Projekat Povratak na Kosovo i reintegracija II” (RRKII)⁵⁹ ima za cilj da pomogne pri izgradnji i obnovi kuća i reintegraciji brojnih raseljenih porodica Aškalijski i kosovskih Srba.⁶⁰ Proces dodele zemljišta za projekat stambenog zbrinjavanja odvija se sporo. Opštinske institucije su aktivno učestvovali u brojnim posetama *idi i informiši* i *idi i vidi*, koje su organizovane za raseljena lica, uključujući grad Ferizaj/Uroševac i razna sela u opštini⁶¹, kao i druge lokacije u regionu. U opštini Novo Brdo/Novobërdë, aktivnosti u vezi sa povratkom su uglavnom usmerene na sprovođenje projekta organizovanog povratka u selo Klobukar/Kllobukar, koji finansira Ministarstvo za zajednice i povratak. Jula 2009, 22 porodice kosovskih Srba vratile su se u novo izgrađene kuće u tom selu. Opštinske institucije, a pogotovo službenici nedavno osnovanog opštinskog odeljenja za zajednice i povratak, aktivno pomažu povratnicima prilikom civilne registracije kao i tokom drugih važnih pitanja koja se odnose na projekat povratka.⁶²

U opštinama Viti/Vitina i Kamenicë/Kamenica, realizovano je samo nekoliko inicijativa vezanih za povratak tokom 2009. ili 2010. Nakon mesec dana dijaloga između primajuće zajednice kosovskih Albanaca i UNHCR-a, skupština opštine Viti/Vitina je odobrila dodelu opštinskog zemljišta za izgradnju kuća od strane Ministarstva za zajednice i povratak i UNHCR-a za dve romske povratničke porodice

⁵⁷ Na primer u sela Përlepnicë/Prilepnicu i Zhegër/Žegar, i naselje Abdullah Presheva/Abdulah Preševa u Gjilan/Gnjilanu.

⁵⁸ Projekat Održivo partnerstvo za pomoć povratku manjina na Kosovo (SPARK) pokrenut je 2005. godine, kao integrirani „kišobran“ za pružanje svih vrsta podrške povratku pojedinaca i grupa u različitim sektorima. Ovaj projekat, koji je završen početkom 2010, sproveo je Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u bliskoj saradnji sa institucijama Kosova, a posebno sa Ministarstvom za zajednice i povratak, opštinama i lokalnim NVO-ima.

⁵⁹ Projekat Povratak na Kosovo i reintegracija II (RRKII) je inicijativa koju zajedno finansiraju Evropska komisija i Ministarstvo za zajednice i povratak, a sprovodi ga Danski savet za izbeglice. Projekat ima za cilj pružanje podrške održivom povratku izbeglica i raseljenih lica tokom perioda od 24 meseca. Sprovodi se u četiri opštine: Klinë/Klina, Ferizaj/Uroševac, Obiliq/Obilić, i Rahovec/Orahovac.

⁶⁰ Četiri porodice Aškalijski, trenutno raseljene u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, i devet porodica kosovskih Srba, raseljenih u Leskovcu, Nišu, Kragujevcu i Kraljevu, uključene su u listu korisnika ovog projekta. Sedam porodica kosovskih Srba je iz različitih razloga odlučilo da se ne vrati, a Danski savet za izbeglice, koji sprovodi projekat, trenutno je u procesu pronalaženja drugih korisnika među raseljenim kosovskim Srbima.

⁶¹ Na primer, Talinoci Muhaxherëve/Muhadžer Talinovac, Bablak/Babljak, Softaj/Softović, Nakodim/Nekodin, Balaj/Stojković, Sazli/Sazlija, Neredime/Nerodimlje, Gërlicë/Grlica, i Doganaj/Doganović.

⁶² Opština je tražila dodatnu pomoć od Ministarstva za zajednice i povratak u rešavanju problema kao što su: nedostatak pijaće vode, nestanak električne energije u pojedinim domaćinstvima, zaostajanje u pokretanju aktivnosti za sticanje prihoda i osiguravanje bezbednog stanovanja za svoje korisnike.

u selu Radivojc/Radivojce.⁶³ Opštinski službenici su učestvovali u brojnim idi i vidi posetama kosovskih Srba koji su trenutno raseljeni na raznim lokacijama u južnoj Srbiji, kao i Roma raseljenih u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji.⁶⁴ U Kamenicë/Kamenici, uprkos tome što je nekoliko raseljenih romskih porodica izrazilo interes za povratak u mesta prebivališta ili relokaciju u druga sela, opština nije preduzela nikakve korake da bi im olakšala povratak i reintegraciju. U 2009. godini, opštinske institucije su učestvovala u idi i vidi posetama deset porodica raseljenih kosovskih Srba selu Rahovicë/Orahovica, a sledeća poseta je obavljena krajem jula 2010. Opštinska radna grupa za povratak trenutno razmatra predlog dokumenta koji bi im olakšao povratak.

U Štrpcu/Shtërpçë, Kaçanik/Kaçaniku i Hani i Elezit/Đeneral Jankoviću nije bilo značajnih aktivnosti vezanih za povratak u 2009. i 2010. godini. U Štrpcu/Shtërpçë, aktivnosti su usmerene na nalaženje rešenja za raseljena lica koja žive u kolektivnim centrima na Brezovici/Brezovicë. U junu 2010, opština je dodelila opštinsko zemljište i raspisala tender za izgradnju tri stambene zgrade za smeštaj raseljenih lica koja trenutno žive u kolektivnim centrima i drugih socijalno ugroženih lica. Tu inicijativu finansira vlada Kosova. Uprkos povremenom iskazivanju interesa raseljenih Roma za povratak u Kaçanik/Kaçanik, opština nije preduzela konkretne korake ili mere da podrži njihov povratak. Isto tako, povratak kosovskih Srba i Roma nije imao zapaženije mesto u aktivnostima opštine Hani i Elezit/Đeneral Janković.

Region Pejë/Peći

Opštine Pejë/Peć, Istog/Istok i Klinë/Klina su, u najvećoj meri, podržavale povratak raseljenih lica iz zajednica kosovskih Srba, Roma i Egipćana. Na primer, u okviru projekta RRSKI, pružena je pomoć određenom broju porodica raseljenih kosovskih Srba pri povratku na nekoliko lokacija u opštini Pejë/Peć.⁶⁵ Pored toga, opština je pomogla povratak 27 kosovskih Egipćana u grad Pejë/Peć, Lješane/Leshan, Vitimiricë/Vitimirica i Vragovac/Vragoc, kao i pet romskih porodica u grad Pejë/Peć. Opštinski službenici, uključujući zamenika gradonačelnika za zajednice, aktivno su učestvovali u nizu idi i vidi poseta porodica kosovskih Srba, Roma i Egipćana gradu Pejë/Peći i nekolicini sela u opštini,⁶⁶ kao i idi i informiši posetama Podgorici i Beranu u Crnoj Gori. Opština Istog/Istok je u okviru projekta RRSKII, pomogla povratak raseljenih kosovskih Srba u Gurakoc/Đurakovac, Osojane/Osojan, Čërkolez/Crkolez i druga sela. Osim toga, opština je saradivala direktno sa Ministarstvom za zajednice i povratak i jednom lokalnom nevladinom organizacijom na pružanju podrške povratku 20 porodica kosovskih Srba u selo Sinajë/Sinaje u 2009. Pored toga, 16 porodica kosovskih Egipćana iz Rudesh/Rudeša i dve romske porodice su 2009. godine, u okviru istog projekta, preseljene u selo

⁶³ Sa procesom se kasnilo jer su predstavnici sela prethodno poslali pismo predsedavajućem odbora za politiku i finansije, u kojem se protive povratku, tvrdeći da su te dve porodice učestvovala u pljački napuštenih kuća tokom konflikta 1999. godine.

⁶⁴ Na primer, u sela Tërpezë/Trpeza, Pozharan/Požaranje i Radivojc/Radivojce.

⁶⁵ Na primer, Vitimiricë/Vitimirica, divlje naselje Llazoviq/Lazović, Belo Polje/Bellopojë, grad Pejë/Peć, kao i sela Nakëll/Naklo i Maja e Zezë/Crni Vrh.

⁶⁶ Na primer, sela Zahaq/Zahać, Vitimiricë/Vitimirica, Ozdrim/Ozrim, Bllagajë/Blagaje, Berzhnik/Brežanik, Bllagajë/Blagaje, Turjakë/Turjak i Treboviq/Trebović kao i naselje 7 Shtatori/7 Septembar, naselje Kristali i grad Pejë/Peć.

Serbobran/Srbobran. Zemljište za alternativnu relokaciju je dodelila opština.⁶⁷ U 2010, opština je saradivala direktno sa Ministarstvom za zajednice i povratak i drugim akterima u pružanju pomoći porodicama kosovskih Srba tokom spontanog povratka na različite lokacije unutar ove opštine, uključujući i Zallq/Žac, Dragoljevac/Dragolevc i Muževine/ Muzhevinë.⁶⁸ Na kraju, Danski savet za izbeglice i UNHCR su u saradnji sa opštinskom upravom upriličili 13 poseta idi i vidi i tri posete idi i informiši, uključujući Serbobran/Srbobran i nekoliko drugih mesta povratka kosovskih Srba, kao i mesta raseljenja u Crnoj Gori.⁶⁹ U Klinë/Klini, 20 porodica kosovskih Srba se nedavno vratilo u okviru projekta RRKII, koji se sprovodi u saradnji sa opštinom, dok je određenom broju porodica odobrena pomoć za povratak.⁷⁰ Pored toga, opština je pomogla povratak raseljenih kosovskih Srba u sela Pograxhë/Pograde, Rudicë/Rudice, Pjetërq i Epërm/Gornji Petrić i Berkovë/Berkovo. Nekoliko porodica Aškalija, koje su se spontano vratile u opštinu, primilo je pakete humanitarne pomoći od UNHCR-a, ali opština tek treba da im pruži pomoć putem drugih mera reintegracije. Opštinski službenici učestvovali su u 13 poseta idi i vidi i četiri posete idi i informiši, uključujući grad Klinë/Klinu i nekoliko sela u opštini, kao i različite lokacije raseljenja širom regiona.⁷¹

U Dečan/Dečanima i Gjakovë/Đakovici, sprovedeno je samo nekoliko aktivnosti na pružanju pomoći povratku raseljenih lica. Opštinski službenici u Dečan/Dečanima učestvovali su u posetama idi i vidi za potencijalne povratnike kosovske Srbe, a 2009. godine, opštinski službenik za povratak je predvodio idi i informiši posetu Crnoj Gori, kako bi se razgovaralo o povratku sa raseljenim kosovskim Srbima i kosovskim Crnogorcima.⁷² Nije bilo značajnijih inicijativa na olakšavanju povratka porodica raseljenih kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana. U Gjakovë/Đakovici nije bilo značajnijih projekata pomoći povratku. Tokom 2009. i 2010, projekt SPARK, kojim rukovodi UNDP, sprovodio se sa ciljem pružanja pomoći pri povratku šest egipatskih porodica u naselje Brekoc/Brekovac i selo Dujakë/Dujak. Osim toga, opština je u saradnji sa Ministarstvom za zajednice i povratak odobrila pomoć za povratak za još šest porodica iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Opštinski službenici učestvovali su u tri idi i vidi posete za egipatsku i romsku zajednicu, trenutno raseljenu u Crnoj Gori. Opština je, takođe, imala svoje predstavnike tokom idi i informiši poseta raseljenim Egipćanima i Romima u Crnoj Gori. Idi i vidi poseta za 15 raseljenih kosovskih Srba je više puta odlagana tokom poslednjih pet meseci, navodno zbog nedostatka sporazuma između relevantnih aktera o listama učesnika.

⁶⁷ Potrebna je dodatna pomoć u rešavanju problema čestih poplava mesta povratka i snabdevanja domaćinstava vodom i strujom, kao i sigurnosti stanovanja, pristupa dokumentima, školovanja i mogućnosti stvaranje prihoda za povratnike.

⁶⁸ U selo Zallq/Žac, u martu 2010, spontano se vratilo između 20 i 30 kosovskih Srba, glava porodice, koji trenutno žive u šatorima dobijenim od UNHCR-a. Krajem maja 2010, prema rečima opštinskog službenika za povratak, opština je primila više od 120 zahteva za pomoć pri povratku u Zallq/Žac i na druge lokacije. U julu 2010, započela je izgradnja 35 novih kuća za povratnike kosovske Srbe i primajuću zajednicu u Zallq/Žacu i Dragoljevac/Dragolevcu, koju finansira Ministarstvo za zajednice i povratak.

⁶⁹ Raseljena lica posetila su sela Muzhevinë/Muževina, Grab/Shkoza, Dubravë/Dubrava, Belicë/Belica, Banjë/Banja, Polan/Polane i Serbobran/Srbobran.

⁷⁰ Lokacije povratka obuhvataju i sela Dollc/Dolac, Grebnik/Grebnik i grad Klinë/Klina.

⁷¹ Obavljene su idi i vidi posete gradu Klinë/Klini i selima Dollc/Dolac, Drsnik/Dresnik, Pograxhë/Pograde, Drenoc/Drenovac, Budisalc/Budisavci i Dollc/Dolac. Posetama idi i informiši obuhvaćeni su Kraljevo, Kragujevac i Čačak.

⁷² Kao rezultat, opštini je u 2010. godini podneto 13 novih zahteva za pomoć pri povratku od strane kosovskih Srba trenutno raseljenih u Crnoj Gori.

Region Prizrena

Opština Prizren se aktivno bavila pružanjem pomoći pri povratku tokom 2009. i 2010. Jedna od glavnih inicijativa je projekat povratka u selo Sërbica e Poshtme/Donja Srbica, za koji je opština održala nekoliko sastanaka sa međunarodnim akterima i primajućom zajednicom i organizovala idi i informiši posetu i idi i vidi posetu raseljenih kosovskih Srba ovom selu.⁷³ Pored toga, u toku su pripreme za obnovu deset kuća kosovskih Srba u centru Prizrena, koju finansiraju Ministarstvo za zajednice i povratak i međunarodni donatori. Opštinski službenici su učestvovali u više poseta idi i vidi.⁷⁴ Opština Prizren se takođe obavezala da stupi u kontakt sa mogućim povratnicima raseljenim unutar Kosova. Na primer, u oktobru 2009, opštinski službenik za povratak posetio je, po prvi put od sukoba 1999, oko 25 (od oko 200) raseljenih kosovskih Srba u opštini Štrpce/Shtërpçë.

Suharekë/Suva Reka and Rahovec/Orahovac su, u najvećoj meri, podržavale povratak i preuzimaju vodeću ulogu u tom procesu. Na primer, u Suharekë/Suvoj Reci, u junu 2010. uspešno je organizovana prva poseta idi i informiši od konflikta 1999. Opštinski službenik za povratak u Suharekë/Suvoj Reci, uz logističku pomoć UNHCR-a, učestvovao je u dvodnevnoj poseti Beogradu, gde se, zajedno sa predstavnicima Ministarstva za zajednice i povratak, sastao sa raseljenim kosovskim Srbima iz sela Mushutishtë/Mušutište, Reçan/Reçane, Leshan/Lešane, i Mohlan/Movljane, kako bi podstakao njihov povratak i informisao ih o trenutnom stanju u toj opštini. Uz to, opštinski službenici su učestvovali u brojnim posetama idi i vidi.⁷⁵ Ono što karakteriše sve posete je aktivna uloga gradonačelnika ili zamenika gradonačelnika. U Rahovec/Orahovcu, RRKII je glavni projekat pomoći. U martu 2010, opštinski službenik za povratak, predstavnici Ministarstva za zajednice i povratak, Danski savet za izbeglice i UNHCR uradili su procenu na terenu, gde su razgovarali sa 50 potencijalnih korisnika iz redova kosovskih Srba. Uz to, tokom 2009. i 2010. godine, organizovana je idi i vidi poseta 12 raseljenih kosovskih Srba gradu Rahovec/Orahovcu i produžena idi i vidi poseta 30 raseljenih kosovskih Srba selu Zoçishtë/Zoqishtë, uz aktivno učešće opštinskih zvaničnika, uključujući i gradonačelnika i druge više zvaničnike. Poseti selu Zoçishtë/Zoqishtë prethodila je idi i informiši poseta opštinskih službenika, predstavnika Ministarstva za zajednice i povratak i UNHCR-a Beogradu. Gradonačelnik i drugi viši opštinski zvaničnici su nekoliko puta obećali dodelu zemljišta, ali ono još nije dodeljeno.

Opština Dragash/Dragaš nastavlja da podstiče povratak raseljenih lica na svoju teritoriju i redovno savetuje potencijalne povratnike i informiše ih o mogućnostima za pomoć nakon povratka. Međutim, pošto nema budžet za rad opštinskog službenika za povratak, opština nije u mogućnosti da se aktivnije bavi aktivnostima vezanim za povratak.⁷⁶ U 2009, opštinski službenik za povratak, zajedno sa opštinskim službenikom za zajednice i višim opštinskim zvaničnicima, učestvovao je u idi i

⁷³ Opština je izdvojila 90.000 € za popravku seoskog vodovoda, a Ministarstvo za zajednice i povratak je uložilo približno 340.000 € za izgradnju 13 kuća za raseljene kosovske Srbe i četiri kuće za korisnike iz primajuće zajednice.

⁷⁴ Na primer, u grad Prizren, jedna poseta u Vrbiçane/Vërbicanë, i jedna u Lubizhdë/Ljubiždu.

⁷⁵ Na primer, selima Mushtishtë/Mušutište, Mohlanë/Movljane, i Reçan/Reçane.

⁷⁶ Zbog nedostatka finansijskih sredstava opština nije mogla da preuzme vodeću ulogu u procesu povratka. I pored zalaganja opštinskog službenika za povratak, proteklih godina nije usvojena zasebna budžetska stavka za aktivnosti koje se odnose na povratak. U saradnji sa opštinom i UNHCR-om, Ministarstvo za zajednice i povratak odobrio je pomoć za povratak za određeni broj porodica.

informiši poseti, u organizaciji UNHCR-a, raseljenim Gorancima u Beogradu. Na kraju, u Malishevë/Mališevu i Mamuša/Mamushë/Mamuši u skorije vreme nije pokrenut nijedan projekat pomoći za raseljena lica. Poslednje aktivnosti u Malishevë/Mališevu preduzete su u 2002. i 2003, kada su nemački KFOR i Kosovska policija organizovali posete raseljenih kosovskih Srba ovoj opštini. Od kako je iz pilot opštinske jedinice prerasla u potpuno funkcionalnu opštinu u avgustu 2008, opština Mamuša/Mamushë/Mamuša nije bila uključena u aktivnosti koje se odnose na povratak.

Region Prishtinë/Prištine

U Prishtinë/Prištini, Fushë Kosovë/Kosovom Polju, Obiliq/Obiliću, i Shtime/Štimlju tokom 2009. i 2010. sprovedeno je nekoliko inicijativa u cilju podrške povratku raseljenih kosovskih Srba, Roma i Aškalija. U Prishtinë/Prištini, glavna inicijativa usmerena na povratak porodica kosovskih Srba, koji su raseljeni u regionu i na Kosovu, trenutno se sprovodi u Lapljem Selu/Llapllasellë, od strane Ministarstva za zajednice i povratak u saradnji sa opštinom. U 2010, 33 stana su predata korisnicima ovog projekta, uključujući tu 19 porodica koje su bile raseljene van Kosova i 14 u raznim mestima na Kosovu.⁷⁷ U toku je izgradnja stanova za još 88 raseljenih porodica. Osim toga, neke porodice Roma i Aškalija u naselju Divanjoll, Besi/Besinju i Vranjeveru/Vranjevac dobile su pomoć za obnovu kuća koju su obezbedili Ministarstvo za zajednice i povratak i UNHCR u saradnji sa opštinom. Opštinski službenici učestvovali su u raznim terenskim i informativnim aktivnostima u organizaciji UNHCR-a i Danskog saveta za izbeglice u 2009. i 2010.⁷⁸ U Fushë Kosovë/Kosovom Polju, opštinske institucije su podržale aktivnosti u okviru projekta RRKI. Dvadeset i tri raseljene porodice, uključujući tu i 14 aškalijskih porodica, dve romske porodice, šest kosovskih Srba i jednu porodicu kosovskih Crnogoraca, dobile su pomoć u obnovi kuća i koristile mere za obezbeđenje prihoda u 2009.⁷⁹ Opštinski službenici za povratak i opštinski službenici za zajednice učestvovali su u nekoliko idi i informiši poseta raznim mestima u regionu.

U opštini Obiliq/Obilić, opštinski službenici su bili uključeni u proces izbora korisnika u okviru projekta RRKII, kao i u organizaciji sastanaka pre povratka i u konkretnim terenskim aktivnostima na identifikaciji raseljenih lica koja su zainteresovana za povratak u ovu opštinu.⁸⁰ Osim toga, opština je podržala povratak nekoliko romskih i egipćanskih porodica u sela Plemetinu/Plemetin i Obilić i Vjeter/Stari Obilić, kojima su izgrađeni domovi kao pomoć u okviru projekta SPARK kojim rukovodi UNDP. Opštinski službenici za povratak i zajednice i zamenik gradonačelnika za zajednice učestvovali su u nekoliko poseta idi i vidi, koje su uključivale raseljene kosovske Srbe, Rome i Aškalija kao i nizu idi i informiši poseta

⁷⁷ Odgovornosti za ovaj projekat, koji predviđa izgradnju kuća i socijalno-ekonomsku pomoć za ukupno 60 porodica (uključujući tu 24 raseljene porodice izvan Kosova, 30 porodica raseljenih na Kosovu i šest socijalnih slučajeva).

⁷⁸ Na primer, opštinski službenici za povratak učestvovali su u dve idi i informiši posete kolektivnom centru Konik I i II, u jednoj poseti Beranu u Crnoj Gori, kao i u idi i informiši poseti srpskim gradovima Novom Sadu i Zrenjaninu, gde je raseljeno nekoliko porodica kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana.

⁷⁹ Mesta za povratak u opštini obuhvataju kosovske Rome, Aškalije i Egipćane koji su nastanjeni u naseljima 02, 07, 028, 029 u gradu i u selu Nakaradë/Nakarade.

⁸⁰ Ukupno 22 porodice, uključujući tu 12 porodica kosovskih Srba, šest kosovskih Roma i četiri porodice kosovskih Aškalija, dobiće pomoć u obnovi kuća kao i socijalno-ekonomsku pomoć u okviru ovog projekta.

različitim lokacijama u regionu.⁸¹ U Štime/Štimlje se tokom 2009. i 2010. u svoje mesto prebivališta vratilo osam aškalijskih porodica koje imaju 21 člana. Svi su dobili smeštaj i mogućnost za stvaranje izvora prihoda kao pomoć u okviru projekta SPARK kojim rukovodi UNDP kao i humanitarnu pomoć (hrana i neprehrambeni proizvodi) od UNHCR-a. Opštinske institucije, uključujući i zamenika gradonačelnika i službenika za povratak i zajednice, učestvovali su u dve idi i vidi posete raseljenih kosovskih Srba selu Muzeqinë/Mužičane i aškalijskih porodica gradu Shtimë/ Štimlju u organizaciji Danskog saveta za izbeglice.

U opštinama Lipjan/Lipljan, Podujevë/Podujevo i Glllogoc/Glogovac je tokom 2009. i 2010. sprovedeno samo nekoliko ili nijedna aktivnost u vezi sa povratkom. U Lipjan/Lipljanu, opština je podržala povratak nekoliko raseljenih porodica Roma i Aškalijska u 2009. i 2010. U Podujevë/Podujevu i Glllogoc/Glogovcu nije bilo konkretnih projekata koji su imali za cilj da pomognu raseljenim licima u postizanju trajnog rešenja.

4. IZAZOVI SA KOJIMA SE SUOČAVAJU OPŠTINE U ODGOVORU NA POTREBE RASELJENIH LICA I POV RATNIKA

Iako su neke opštine uložile znatne napore kako bi podržale raseljena lica i povratnike uglavnom u okviru projekata koje finansiraju centralni nivo i razni međunarodni donatori, povratak i reintegracija raseljenih lica i dalje predstavlja veliki izazov za sve opštine širom Kosova. Izazovi u razvoju i delotvornom sprovođenju politika, strategija i projekata za raseljena lica i povratnike na lokalnom nivou su brojni. Oni uključuju nedostatak političke volje lokalnih institucija da podrže povratak, nedostatak finansijskih sredstava na opštinskom nivou i ograničene kapacitete za kreiranje politike, projektno planiranje i realizaciju projekta od strane opštinskih institucija. Osim toga, nedovoljna koordinacija između relevantnih aktera na opštinskom nivou i između centralnog i lokalnih nivoa, kao i slabo funkcionisanje institucionalnih i koordinacionih mehanizama u nekim opštinama predstavljaju probleme koji sprečavaju lokalne institucije da pruže delotvorniju pomoć raseljenim licima i povratnicima.

Nedostatak političke volje ili predanosti povratku

Nepostojanje političke volje ili predanosti nekih opština da podrže povratak jedna je od glavnih prepreka za usvajanje i delotvorno sprovođenje politika, strategija i projekata usmerenih na pružanje pomoći raseljenim licima i povratnicima. Izradu opštinskih strategija za povratak treba da podstaknu viši službenici, uključujući i gradonačelnika, zamenika gradonačelnika i direktore odeljenja, tako što će preuzeti vodeću ulogu i direktnu odgovornost za taj proces. Međutim, u većini slučajeva ovaj proces predvode opštinski službenici za povratak i zajednice sa malo uključivanja ili podrške opštinskog rukovodstva. Zbog toga je ranije dolazilo do znatnog kašnjenja u usvajanju strategija povratka, kao i do neuspeha da se uključe strategije povratka u opštinske razvojne planove koji uzimaju u obzir budžetske implikacije strategija.

Tamo gde su opštinske strategije povratka usvojene, blagovremeno sprovođenje planiranih aktivnosti ili projekata često je otežano jer opštinsko rukovodstvo nije

⁸¹ Na primer, srpski gradovi Kruševac, Niš, Kraljevo, Beograd, Novi Sad, Subotica, Požarevac, Vrnjačke Banja, Mataruška Banja, Obrenovac, Kragujevac i Svilajnac, kao i Podgorica i Berane (Crna Gora) i Skoplje (Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija).

posvećeno aktivnom učešću u aktivnostima koje se odnose na povratak i obezbeđivanju potrebne administrativne, finansijske i logističke podrške opštinskim službenicima za zajednice i povratak kako bi pomogli raseljenim licima i povratnicima. Osim toga, nedostatak političke volje često se u znatnoj meri manifestuje preko pitanja dodele zemljišta za planirane inicijative povratka. Iako su opštinski službenici za zajednice i povratak u većini opština redovno uključeni u terenske aktivnosti informisanja, uključujući posete i/ili i/vidi i/idi i/informiši, angažovanje ili aktivno učestvovanje viših službenika u tim posetama često nedostaje. Slično tome, učestvovanje viših službenika u telima za povratak i radnim i operativnim grupama na opštinskom nivou često je slabo, a ponekad i sprečava ta tela da propisno izvrše svoje funkcije, kao što je olakšavanje koordinacije između zainteresovanih strana uključenih u proces povratka. Često se odgovornost za pružanje pomoći raseljenim licima i povratnicima ostavlja u celosti samo na opštinskim službenicima za povratak i/ili opštinskim kancelarijama za zajednice. Iako su ovi pojedinci posvećeni i predani radu na održivom povratku, nedostatak interesa i podrške opštinskog rukovodstva često ima štetan uticaj.

Nedostatak finansijskih sredstava

Delotvorno sprovođenje postojećih vladinih politika i projekata za povratak i reintegraciju često je otežano zbog nedostatka finansijskih sredstava na opštinskom nivou koji mogu adekvatno da pomognu raseljenim licima i povratnicima. Opštinske strategije za povratak, ukoliko su usvojene, uglavnom ne prate adekvatna finansijska sredstva za njihovo sprovođenje. Često, određeni potrebni resursi koji su povezani sa predloženim aktivnostima ili projektima nisu jasno identifikovani. Nije jasno naznačeno da li opštine nameravaju da koriste svoje budžete ili da obezbede druge izvore finansiranja za preduzimanje predloženih aktivnosti ili projekata. To znači da su u mnogim slučajevima opštinske strategije za povratak spiskovi dobrih namera bez odgovarajućeg budžeta za njihovu realizaciju. Iako su opštine dužne da obezbede odgovarajuća sredstva za pomoć raseljenim licima i povratnicima u njihovoj reintegraciji, u stvarnosti se one uglavnom oslanjaju na raspoloživa sredstva sa centralnog nivoa za sprovođenje predloženih opštinskih aktivnosti ili projekata koji su usmereni na pomoć raseljenim licima i povratnicima.

U većini opština nema posebne budžetske stavke za podršku povratku i aktivnostima reintegracije ili za osiguravanje delotvornog funkcionisanja opštinskih tela koja imaju mandat da zaštite i promovišu prava zajednica, uključujući raseljena lica i povratnike. Uz samo nekoliko izuzetaka, opštinski službenici za zajednice i povratak nemaju odgovarajuća finansijska sredstva da ispune svakodnevne odgovornosti za podršku raseljenim licima i povratnicima. Jedan od primera je to što mnogi nemaju osnovnu operativnu opremu kao što su kompjuteri, telefoni ili vozila. Bez vozila, opštinski službenici za zajednice i povratak ne mogu da sprovedu toliko neophodne terenske aktivnosti. Osim toga, veoma često nema dovoljno sredstava za rešavanje zahteva za pomoć ili za dodatnim aktivnostima koje se javljaju na mestima prebivališta. Nedostatak adekvatne budžetske podrške znači da oni opštinski službenici koji su dužni da reaguju na potrebe raseljenih lica i povratnika često ne mogu to da učine na delotvoran način.

Nedostatak kapaciteta za kreiranje politike, planiranje projekta i sprovođenje projekta

Nedostatak administrativnih i tehničkih kapaciteta opštinskih institucija i dalje predstavlja izazov za razvoj i delotvorno sprovođenje politika i projekata usmerenih na pomoć raseljenim licima i povratnicima. Opštinski službenici za zajednice i povratak širom Kosova učestvovali su u mnogim programima obuke koje su organizovali Ministarstvo za zajednice i povratak i razne međunarodne organizacije i dobro su upoznati sa svojim ulogama i odgovornostima. Međutim, administrativni i tehnički kapaciteti relevantnih službenika, uključujući gradonačelnike, zamenike gradonačelnika i direktore odeljenja koja se bave pitanjima raseljenja i povratka, i dalje su slabo razvijeni. U mnogim slučajevima službenici ne poznaju posebne potrebe raseljenih lica i povratnika niti su u stanju da pripreme i realizuju sveobuhvatne strategije povratka, politike i projekte kroz proces učešća koji uključuje sve relevantne aktere u oblasti povratka. Zbog toga je kvalitet strategija i projekata pomoći često nizak. Međutim, tamo gde su opštine dobile intenzivnu podršku u sprovođenju projekata povratka i reintegracije – na primer preko projekata RRK – kapaciteti se postepeno unapređuju. Iako ovi projekti trenutno pružaju podršku za samo osam opština, u budućnosti se očekuje pokretanje sličnih projekata.

Nedostatak koordinacije na opštinskom nivou i između centralnog i lokalnih nivoa

U više prilika su opštinski službenici isticali da je nedostatak koordinacije i saradnje između zainteresovanih strana uključenih u proces povratka jedan od glavnih problema za delotvorno planiranje i sprovođenje strategija, politika i projekata za povratak i reintegraciju. U mnogim slučajevima opštinske strategije za povratak pišu opštinski službenici za povratak i zajednice umesto da budu pripremljene kroz pristup učestvovanja koji uključuje opštinske službenike iz različitih odeljenja, mehanizme učestvovanja na lokalnom nivou, predstavnike civilnog društva i međunarodnih organizacija kao i raseljena lica i njihova udruženja. Tamo gde funkcionišu opštinske radne grupe za povratak, veoma često nedostaje saradnja između ovog tela i drugih koji su odgovorni za pitanja nevećinskih zajednica.⁸² Viši opštinski službenici, primajuća zajednica i predstavnici raseljenih lica često ne učestvuju aktivno na sastancima radnih grupa i u operativnim grupama uspostavljenim sa ciljem da pripreme opštinske strategije i koordinišu aktivnostima projekata. Nepostojanje koordinacije i saradnje između opštinskih zainteresovanih strana, kao i između opštine, primajuće zajednice i potencijalnih povratnika tokom izrade i sprovođenja politika i projekata otežava adekvatno reagovanje na potrebe raseljenih lica i povratnika.

Takvi izazovi mogu biti dodatno pogoršani slabim protokom informacija između centralnog nivoa, uglavnom Ministarstva za zajednice i povratak, i opštinskog nivoa. Ranije su se opštine neprestano žalile na nedostatak informacija i smernica sa centralnog nivoa koje se odnose na proces izrade opštinskih strategija povratka. Slično tome, opštine su često neobaveštene o tekućim programima i projektima kojima upravlja centralni nivo i u nekim slučajevima o primeni procedura za finansijska sredstva dostupna na centralnom nivou za sprovođenja projekata povratka i stabilizacije zajednice. Ministarstvo za zajednice i povratak od početka 2009.

⁸² Mehanizmi za zaštitu i promovisanje prava i interesa zajednica na lokalnom nivou uključuju: odbor za zajednice, zamenika predsednika skupštine opštine za zajednice, zamenika gradonačelnika za zajednice, opštinski odbor za bezbednost zajednice, opštinskog službenika za zajednica i opštinskog službenika za povratak.

odgovara na ovaj problem tako što redovno održava informativne sastanke sa opštinskim službenicima za zajednice i povratak iz svih opština, uključujući tehničke i tromesečne sastanke sa opštinskim zvaničnicima iz različitih regiona, a sa ciljem unapređenja komunikacije i koordinacije.

Nedostatak adekvatnog učešća i funkcionalnost opštinskih mehanizama za koordinaciju

Odsustvo učešća relevantnih opštinskih aktera, uključujući više opštinske zvaničnike, predstavnike zajednice i raseljenih lica i njihovih udruženja u opštinskim mehanizmima za koordinaciju povratka predstavlja još jedan značajan izazov za izradu i delotvornu primenu strategija i projekata na lokalnom nivou. U mnogim slučajevima se proces izrade opštinskih strategija za povratak značajno odlaže ili je otežan usled činjenice da raseljena lica nisu adekvatno zastupljena ili ne učestvuju redovno na sastancima opštinskih radnih grupa za povratak ili u konkretnim operativnim grupama uspostavljenim za praćenje napretka aktivnosti povratka. Slično, viši zvaničnici često nisu na adekvatan način zastupljeni u ovim forumima. Često se opštinske radne grupe za povratak ili operativne grupe sastaju neredovno ili se ne sastaju uopšte. Drugi mehanizmi za učešće zajednice u opštinama retko se konsultuju s ciljem da se osigura usklađenost aktivnosti povratka sa drugim merama koje su usmerene ka nevećinskim zajednicama. Štaviše, postoje brojne situacije u kojima opština nije zaposlila nikoga na funkciji opštinskog službenika za povratak, pa lice na toj funkciji obavlja funkcije ne samo jednog radnog mesta i zbog toga je preopterećeno, ili situacije u kojima lice na datoj funkciji nije u dovoljnoj meri posvećeno svojoj ulozi. Ovaj nedostatak posvećenosti ili zainteresovanosti ne samo da utiče na aktivnosti dopiranja do građana i brige prema raseljenim licima i povratku već se manifestuje i u loše izrađenim politikama i strategijama u nekim opštinama.

Gledano u celosti, proces povratka i reintegracije i dalje ostaje jedan od glavnih izazova za kosovske opštine. Društveno ekonomska situacija i nedostatak mogućnosti za pronalazjenje unosnog zaposlenja jesu pitanja koja ozbiljno zabrinjavaju mnoge povratnike, posebno iz reda zajednica kosovskih Srba, Roma, Aškalijskih i Egipćana. Štaviše, gorući problem odnosi se na ograničeni pristup imovini, blokirane ili odložene postupke povraćaja imovine i bespravno zauzimanje imovine, uključujući privatno, privredno i poljoprivredno zemljište. Ovo remeti povratak i predstavlja ozbiljan izazov za opštine, Kosovsku agenciju za imovinu i sudove, od kojih su poslednje dve odgovorne za rešavanje imovinskih zahteva, kao i za policiju koja je odgovorna za iseljavanje ilegalnih uzurpatora. U nekim zajednicama, odnosno romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj, nedostatak imovine predstavlja ogromnu prepreku za njihov povratak. Kako bi odgovorile na ovu zabrinutost, opštine moraju pokazati svoju spremnost da dodele opštinsko zemljište za projekte povratka ovim zajednicama. Štaviše, one bi trebalo da osiguraju pružanje osnovnih opštinskih usluga raseljenim licima i povratnicima, kao što su pristup zdravstvu, socijalnoj pomoći i obrazovanju.

5. ZAKLJUČCI

Kosovske opštine su nezamenjive u uobličavanju politika uspešnog povratka i reintegracije i u primeni lokalnih inicijativa za reintegraciju i razvoj, koje stvaraju uslove pogodne za povratak i stabilizaciji zajednice. Međutim, stepen u kome su opštine aktivno uključene u aktivnosti povratka i reintegracije i u kome preuzimaju

vlasništvo nad procesom varira u značajnoj meri od opštine do opštine. Približno polovina opština osmislila je konkretne strategije da se odgovori na potrebe povratnika i raseljenih lica, dok su nastojanja da se primene planirane radnje i aktivnosti uglavnom bila delotvorna tamo gde je postojala dovoljna politička posvećenost i podrška preko održivih intervencija u saradnji sa Ministarstvom za zajednice i povratak, UNHCR-om, UNDP-om i drugim međunarodnim akterima. U opštinama u kojima se takva podrška ne očekuje ili je manje značajna, i dalje se podrivaju nastojanja da se postignu trajna rešenja za raseljena lica.

Glavne poteškoće i prepreke sa kojima se suočavaju opštine tokom primene politika, strategija i projekata za raseljena lica i povratnike obuhvataju budžetska ograničenja, nedostatak političke volje ili posvećenosti opštinskog rukovodstva, nedostatak kapaciteta među relevantnim opštinskim zvaničnicima i probleme u koordinaciji i razmeni informacija među uključenim akterima na centralnom i lokalnom nivou. Štaviše, ograničeni pristup imovini, blokirani ili odloženi postupci restitucije imovine, ograničeni pristup javnim uslugama, nedostatak ekonomskih mogućnosti i opšti osećaj nesigurnosti među raseljenim licima i dalje predstavljaju velike prepreke održivom povratku na koje se mora svesrdno odgovoriti u saradnji sa svim relevantnim akterima.

6. PREPORUKE

Vladi Kosova

- Sprovesti aktivnosti dopiranja do građana, informisana i podizanja svesti javnosti u vezi sa unapređivanjem i zaštitom nevećinskih zajednica, uključujući pravo na povratak, i podržati izradu i primenu strategija dopiranja i aktivnosti u svim opštinama;
- Obezbediti delotvornu saradnju i koordinaciju između relevantnih ministarstava odgovornih za zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje, socijalnu zaštitu, stanovanje i onih koji rade sa zajednicama i na pitanjima povratka i između centralnog i lokalnog nivoa, između ostalog i putem redovnih sastanaka, razmene informacija i zajedničkog ocenjivanja/izveštavanja;
- Davati svrsishodne savete i smernice opštinama u vezi sa razradom politike, strategijama i projektima povratka i osigurati efektivnu komunikaciju između centralnih i opštinskih struktura kako bi se svim akterima omogućilo da daju svoj doprinos procesu;
- Olakšati razmenu informacija i najboljih praksi u vezi sa održivim povratkom i reintegracijom kao i održivim razvojem zajednice među opštinama, i izgraditi kapacitet lokalnih institucija i podržati civilno društvo u nastojanjima da se odgovori na identifikovane potrebe i praznine;
- Ojačati ulogu opštinskih službenika za povratak i opštinskih kancelarija za zajednice, i osigurati pružanje odgovarajuće administrativne i finansijske podrške kako bi im se omogućilo da obavljaju svoje funkcije na delotvoran način;
- Obezbediti adekvatna finansijska sredstva opštinama u cilju delotvorne primene postojećih politika, strategija i projekata usmerenih na pružanje pomoći raseljenim licima i povratnicima.

Opštinama

- Efektivno dopreti do raseljenih lica, između ostalog i preko poseta idi i vidi i idi i informiši, i olakšati kontakte, dijalog i razmenu informacija između opštine, primajuće zajednice i raseljenih lica/povratnika;
- Osigurati aktivno učešće viših opštinskih zvaničnika, mehanizama za učešće zajednice, civilnog društva, primajuće zajednice i konkretno raseljenih lica/povratnika i njihovih udruženja, u svim fazama planiranja i primene opštinskih politika, strategija i projekata za raseljena lica i povratnike;
- Osigurati da je pristup opštine povratku i reintegraciji konzistentan sa i sastavni deo celokupnog pristupa integraciji i stabilizaciji zajednica i razvoju zajednice uopšte;
- Podstaći razmenu informacija i najboljih praksi u vezi sa održivim povratkom i reintegracijom kao i u vezi sa održivim razvojem zajednice među opštinama;
- Dodeliti adekvatne opštinske resurse za primenu opštinskih strategija i programa za podršku povratku ili druga trajna rešenja za raseljena lica/povratnike;
- Pružiti adekvatnu finansijsku, administrativnu i političku podršku za opštinske kancelarije za zajednice i opštinske službenike za povratak u cilju jačanja njihovih uloga i kako bi im se omogućilo da na efektivan način obavljaju svoje svakodnevne zadatke i odgovornosti;
- Promovisati i olakšati bezbedan i dostojanstven povratak raseljenih lica, uključujući dodeljivanje opštinskog zemljišta na 99 godina za projekte povratka u cilju garantovanja održivosti procesa povratka;
- Pripremiti i sprovesti planove za pružanje pomoći onim raseljenim licima koja žele da se integrišu na lokalnom nivou.

Međunarodnoj zajednici

- Nastaviti sa pružanjem finansijske podrške inicijativama povratka i reintegracije, i promovisati vlasništvo vlade na nivou premijera i gradonačelnika kao i razvoj kapaciteta, posebno na opštinskom nivou, u sprovođenju aktivnosti povratka;
- Postaviti za prioritet socijalnu i ekonomsku integraciju raseljenih lica i povratnika prilikom planiranja i primene projekata povratka.

Aneks I: Izrada i usvajanje opštinskih strategija za povratak (OSP)

	Opština	OSP za 2008.	OSP za 2009.	OSP za 2010.
Gjilan/Gnjilane	Ferizaj/Uroševac	✓	✓	-
	Gjilan/Gnjilane	✓	✓	-
	Han i Elezit/Đeneral Janković*	n/a	-	-
	Kaçanik/Kaçanik	-	-	-
	Kamenicë/Kamenica	✓	✓	-
	Novo Brdo/Novobërdë	✓	✓	✓ (08/05/2010)
	Štrpce/Shtërpçë	-	-	-
	Viti/Vitina	✓	✓	-
Mitrovicë/Mitrovica	Leposavić/Leposaviq	-	-	-
	Mitrovicë/Mitrovica	-	-	-
	Skenderaj/Srbica	✓	✓	-
	Vushtrri/Vučitrn	✓	✓	✓ (04/03/2010)
	Zubin Potok	-	-	-
	Zvečan/Zveçan	-	-	-
Pejë/Peć	Deçan/Deçane	-	-	-
	Gjakovë/Đakovica	✓	-	-
	Istog/Istok	✓	✓	-
	Junik*	n/a	-	-
	Klinë/Klina	✓	✓	-
	Pejë/Peć	✓	✓	-
Prishtinë/Priština	Fushë Kosovë/Kosovo Polje	✓	✓	✓ (12/07/2010)
	Glogoc/Glogovac	-	-	-
	Lipjan/Lipljan	✓	✓	✓ (25/05/2010)
	Obiliq/Obilić	✓	✓	-
	Podujevë/Podujevo	✓	✓	✓ (28/04/2010)
	Prishtinë/Priština	✓	-	✓ (08/07/2010)
	Shtime/Štimlje	✓	-	✓ (24/06/2010)
Prizren	Dragash/Dragaš	✓	✓	✓ (22/04/2010)
	Malishevë/Mališevo	✓	✓	-
	Mamuša/Mamushë/Mamuša*	n/d	-	-
	Prizren	✓	✓	-
	Rahovec/Orahovac	-	✓	-
	Suharekë/Suva Reka	✓	✓	✓ (14/05/2010)

* Pilot opštinske jedinice (POJ) do avgusta 2008